

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК «[7123]+06.05]:005(-055.2)(410)«19»

Залєток Н.

Навчально-науковий гуманітарний інститут
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОЧОГО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СОЮЗУ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті на основі наявної джерельної бази та історіографічних напрацювань досліджено особливості створення та основні методи діяльності Жіночого соціально-політичного союзу (ЖСПС) у Великій Британії. Висвітлено причини переходу активістів ЖСПС до радикальних дій. Акцентується увага на системі аргументації учасників мілітантського крила щодо вибору методів діяльності та на оцінці діяльності ЖСПС із боку суспільства. Автор формулює висновок про те, що діяльність радикального крила мала велике значення для суфражистського руху, оскільки не давала суфражистській проблемі зникнути з суспільного дискурсу, незважаючи на те, що більшість поборників жіночих прав не поділяли радикальних методів мілітанток.

Ключові слова: суфражизм, Велика Британія, мілітантки, Жіночий соціально-політичний союз, право голосу.

Суфражизм (від англ. suffrage – право голосу) – це термін, що позначає рух за надання жінкам виборчих прав і за право брати участь у політичному житті загалом. Як відомо, офіційне вилучення жінок із лав електорату датується 1832 р. – часом проведення першої парламентської реформи в Англії. Ця реформа вважається в історіографії початком переходу Великої Британії до нової, більш демократичної виборчої системи. Згідно з нею передбачалася ліквідація так званих «гнилих містечок» і розширення електорату. Але подібні демократичні зміни торкнулися лише певної частини чоловічого населення. Жінок, згідно з Актом 1832 року, права голосу позбавили, хоча при цьому не зняли обов'язки зі сплати податків. Останній факт привів до обурення заможної англійки Мері Сміт, яка направила до Палати Громад петицію з цього приводу (1832 р.). Депутати висміяли цю петицію, а для активного британського жіноцтва розпочалася боротьба за політичні права.

Мета статті – проаналізувати особливості створення та діяльності радикального окрила суфражизму у Великій Британії, представленого Жіночим соціально-політичним союзом.

Загалом організована боротьба британських жінок за свої права розпочинається зі створення у другій половині XIX ст. жіночих організацій, що ставили собі за мету розширення прав жінок у різних сферах – на ринку праці, у шлюбі та сім'ї, освіті, політиці. При цьому поступово на перший план було висунуто вимогу надання виборчих прав.

Боротьба за можливість обирати представника у парламенті у другій половині XIX ст. здебільшого відбувалася шляхом петиційних кампаній. Суфражисти дотримувалися позапартійної тактики і співпрацювали лише з окремими депутатами, найчастіше – від Ліберальної партії. Ці депутати вносили поправки на користь надання британкам виборчих прав на розгляд Палати Громад.

У другій половині XIX ст. суфражистська проблема неодноразово обговорювалася у стінах парламенту, у тому числі у процесі другої та третьої парламентських реформ, але конкретних результатів ці обговорення не принесли.

З огляду на той факт, що за майже чотири десятиліття організованої боротьби головна мета суфражистів так і не була досягнута, не дивно, що у середовищі прихильників надання жінкам права

голосу станом на початок ХХ ст. викристалізувалася радикальна група, яка вважала наявну тактику досягнення мети малоефективною. У цей час у Великій Британії сформувалися дві основні течії суфражизму – поміркована (конституційна) та мілітантська (войовнича, радикальна).

Помірковане крило було представлене створеним у листопаді 1897 р. Національним союзом жіночих суфражистських товариств (НСЖСТ), який об'єднав численні суфражистські організації, що виникли у другій половині ХІХ ст.

На протигагу НСЖСТ у 1903 р. було створено другу за впливом суфражистську організацію – Жіночий соціально-політичний союз (ЖСПС) (The Women's Social and Political Union) у Манчестері. Очолювали ЖСПС Еммелін Панкхерст¹ (1858–1928) та її дочки².

Від початку створення Союз об'єднав у своїх лавах не лише представниць середнього прошарку, але і робітниць (зокрема, Північної Англії), і мав зв'язки із лейбористами.

Як зазначає історик І.А. Школьніков, упродовж 1903–1906 рр. Союз проводив масштабну пропагандистську роботу в Північних містах, де було зосереджено текстильне виробництво. Для цього там склалися «сприятливі умови», спричинені поширенням безробіття серед робітниць ланкаширських текстильних фабрик наприкінці літа 1903 р. через скорочення поставок сировини [3]. Крім цього, дослідниця Н.В. Новікова вказує на те, що текстильниці Півночі (зокрема, Манчестера), які були членами змішаних профспілок, одержували заробітну плату, близьку за розмірами до чоловічої, були зобов'язані вносити кошти до різних політичних фондів і розглядали питання про надання жінкам виборчого права як природне продовження політики тред-юніонів і Лейбористської партії [2, с. 157–158]. Коли ж очікуваного продовження не відбулося, частина з них підтримала суфражистський рух.

¹ Еммелін Панкхерст (Гулден) народилася 15 липня 1858 р. в передмісті Манчестера. З раннього віку Еммелін захоплювалася читанням. Однією з її улюблених книг була тритомна «Історія французької революції» Т. Карлайля. Через переконання її батьків, за якими дівчата, насамперед, належать сім'ї і покликані налагоджувати сімейний затишок, Еммелін не змогла отримати належної освіти. Коли їй виповнилося 14 років, мати привела Еммелін на виступ Лідії Беккер, з якого вона повернулася свідомою та переконаною суфражисткою [14, с. 9]. Восени 1878 р. Еммелін познайомилася з відомим юристом і палким прихильником жіночого рівноправ'я Річардом Панкхерстом, згодом активним членом Незалежної робітничої партії. У 1879 р. вони одружилися, незважаючи на значну різницю у віці. Разом із чоловіком у 1889 р. вона заснувала Жіночу виборчу лігу (The Women's Franchise League), а у 1894 р. була обрана до опікунської ради з виконання Законів про бідних.

² Старша дочка – Крістабель Панкхерст – була активістом і стратегом ЖСПС. Друга донька місіс Панкхерст (Сильвія) та наймолодша (Адела) були переконаними соціалістками.

ЖСПС позиціонував себе як винятково жіночу організацію. Друкованим органом Союзу до 1912 р. була газета «Votes for women», яка належала впливовому подружжю Петік-Лоуренс.

Що стосується методів діяльності ЖСПС, то до 1905 р. їх характер не був чітко визначений керівниками організації і практично не відрізнявся від тих, що вже застосовувалися іншими учасниками суфражистських кампаній.

Ситуація змінилася починаючи з 13 жовтня 1905 р., коли під час передвиборчої зустрічі представників Ліберальної партії Вінстона Черчилля та Едварда Грея у Фрі-трейд-холлі (Манчестер) провідні члени ЖСПС Крістабель Панкхерст та Енні Кенні декілька разів задавали доповідачам запитання про те, чи збирається майбутній Ліберальний уряд надати жінкам виборче право. Так і не отримавши відповіді, жінки були виведені із зали охороною і заарештовані. Обом були випсані символічні штрафи, за відмову сплати яких вони провели декілька днів у в'язниці. Події у Фрі-трейд-холлі прийнято вважати початком активного впровадження мілітантської тактики ЖСПС. Незабаром після цього у засобах масової інформації з'явився термін «суфражетки», який у подальшому закріпився за прихильницями радикальних методів діяльності.

Тактиці ЖСПС відповідало гасло організації – «Не словом, а ділом». Сильвія Панкхерст, будучи штатним дизайнером і сценічним художником, створила одяг, прапори та значки для ЖСПС із використанням білого, фіолетового та зеленого кольорів [18], які з 1908 р. стали офіційними кольорами членів мілітантської організації. Вони мали символічне значення: білий позначав чистоту, зелений – надію, фіолетовий – гідність [9, с. 137].

Крім зриву публічних виступів парламентарів на перших порах діяльності в арсеналі мілітанток були такі методи тиску на політиків, як приковування себе до перил адміністративних будівель, походи до Палати Громад, розкидання листівок із гостьової галереї у парламенті.

Е. Петік Лоуренс, обгрунтовуючи тактику суфражеток, зокрема, приковування себе до огорожі на Даунінг-стріт, наголошувала на тому, що позиції чоловіків революція означає насильство і кровопролиття. Жінки ж, як стверджувала вона, мали віднайти альтернативні методи боротьби, і їм це вдалося – «робити щось безглузде – це жіноча альтернатива жорстокості. Ефект однаковий. Ми не вдаємося до насильства, бо зможемо вибороти свободу для жінок без нього» [17].

Згодом суфражетки все ж були змушені вдаватися до більш жорстких дій – рівень радикальності їхніх методів зростав по мірі збільшення кількості відмов влади надати жінкам виборчі права. На піку своєї діяльності мілітантки вдавалися до розбиття вітрин, руйнування полів для гольфу, підпалу, а іноді навіть підриву будинків, пошкодження власності за допомогою кислоти, нищення культурних цінностей тощо.

Лише протягом 1912 р. місіс Панкхерст була заарештована і відбувала строк у в'язниці 12 разів (!). Під час свого виправдального виступу у суді вона зазначила: «Ми тут не тому, що є порушниками законодавства, ми тут через те, що хочемо брати участь у його творенні» [18].

На думку Еммелін Панкхерст, тактика мілітанток цілком вписувалася в загальну історію політичної боротьби. В одній зі своїх відомих промов «Свобода або смерть» (1913 р.) вона пояснювала це таким чином: «У вас є двоє дітей – обоє дуже голодні і хочуть, щоб їх нагодували. Одна дитина слухняна – вона сумлінно чекатиме, поки мати зможе її нагодувати. Інша ж дитина нетерпляча – вона нестримно плаче, кричить, пручається і спричинює труднощі оточенню до тих пір, поки її не нагодують. Ми чудово розуміємо, яку дитину нагодують першою. У цьому вся історія політики. Ви повинні зробити більше шуму, ніж інші, ви маєте вести себе більш нав'язливо, ніж інші...» [13].

Нерідко дослідники критикують керівництво ЖСПС за недемократичний характер управління і вказують на його невідповідність демократичній меті, яку сповідувала організація. І справді, керівництво мілітанток схилилося до авторитарних методів управління, але кожен член організації міг залишити її у будь-який час у разі незгоди.

ЖСПС втілював у життя методи управління натовпом часів Французької революції, проводив публічні спектаклі та символічні церемонії. Йому були притаманні ретельно підготовані алегоричні театральні постановки та нічні процесії зі смолоскипами, які очолювала сама місіс Панкхерст [18]. За спогадами багатьох сучасників, вона була чудовим оратором.

У контексті поданих вище фактів біографії та ідеологічних переконань Е. Панкхерст дещо несподіваним на перший погляд видається її опис, відтворений сучасником і симпатиком суфражистської боротьби Дж. Пірсом зі слів тих, хто знав її особисто. Але, на нашу думку, цей опис є необхідним як для формування цілісного образу лідерки мілітантського крила суфражизму, так і

для усвідомлення особливостей сприйняття місіс Панкхерст її прихильниками. У своїй статті Пірс пише, що це була «спокійна маленька леді, що мала засмучений вигляд, бо на своєму нелегкому шляху часто зіштовхувалася з несправедливістю; розумна, з чарівною, знесиленою турботами невеличкою посмішкою, яка проблискує на її обличчі під час розмови. Здатна і готова спілкуватися коректно і грамотно на будь-які теми, однак є у ній щось приховане, що змушує вас відчувати, що перед вами – одна з найвидатніших жінок в історії...» [8, с. 609].

За час свого існування ЖСПС зазнав багатьох розколів та суттєвих змін у тактиці боротьби. Зазнала змін також і заявлена на перших порах орієнтація на робітничий прошарок. Так, у перші роки своєї діяльності як керівника ЖСПС Еммелін Панкхерст намагалася переконати лейбористів у необхідності надання права голосу жінкам. Намагання виявилися безуспішними, і керівництво ЖСПС із 1906 р. почало поступово відходити від співпраці з цією політичною силою. У 1907 р. Еммелін та Крістабель Панкхерст припинили членство у Лейбористській партії.

Частина дослідників проблеми (К. Ровер, М. Пью) вважає цю подію точкою відліку початку діяльності ЖСПС як елітарної організації. Натомість дослідниця П. Бартлі спростовує таке категоричне твердження, доводячи, що у цей час співпраця з жінками-робітницями дійсно пішла на спад, але не припинилася [5]. Так, у складі ЖСПС все ще були жінки-вихідці з робітничого прошарку (наприклад, учасниці кампаній із розбиття вікон – Джессі Стівенс, Емма Спросон і Мері Лі). Одна з них – вже згадана нами Енні Кенні – входила до керівництва Союзу. Крім цього, жінки-робітниці були задіяні в організації як оплачувані працівники. ЖСПС мав представництва у робітничих частинах Лондона, зокрема на його Сході, а також у Вулвічі, Льюїшемі і Грінвічі. Крім цього, була зафіксована участь жінок-робітниць у масових заходах ЖСПС, а також їхня присутність серед заарештованих мілітанток [5].

Окремого розгляду потребує ставлення суспільства до мілітантської течії суфражизму, якій лише за декілька років своєї діяльності вдалося не лише привернути до себе увагу, але й нажити собі чималу кількість недоброзичливців. Вийшовши за рамки всіх норм вікторіанської моралі, тактика мілітанток стала предметом обговорення з боку відомих політичних діячів та пересічних громадян, а самі жінки одночасно викликали жаль, осуд і захоплення.

Передусім їхні дії не схвалювала поміркована більшість суфражистського руху, свідченням чого є позиція їхнього лідера М. Фосетт. З одного боку, вона вважала, що поява радикального крила суфражизму була спричинена «непримиренною ворожістю з боку більшості лідерів Ліберальної партії...» до вимог жінок [11, с. 176]. Тобто радикалізм суфражеток виправдовувався бездіяльністю політиків. Але, з іншого боку, Фосетт вважала дії мілітанток неприйнятними і такими, що «принижують почуття гідності нашої статі», оскільки конституційне крило суфражистів збиралося «показати світу, як домогтися реформ без застосування сили, без убивства людей, підривання будівель та інших безглузких вчинків, до яких вдавалися чоловіки, домагаючись змін у законодавстві» [12, с. 66].

Своїми діями мілітантки налаштували проти себе значну частину прихильників надання жінкам виборчих прав, не кажучи вже про противників.

Проти них виступила і частина відомих політичних діячів. Зокрема, дії суфражеток піддавалися жорсткій критиці майбутнього лідера Лейбористської партії Рамсея Макдональда. Історик Д.Б. Вершиніна наводить його досить різку цитату: «Я не проти революції, якщо вона необхідна, але я категорично проти хлоп'яцтва, що подається як революція... Я б хотів, щоб працюючі жінки країни, яких дійсно цікавить право голосу, прийшли до Лондона і сказали цим наклепницям – дівчатам із середнього прошарку, які ходять із молоточками в муфтах, що, якщо вони не підуть додому, їм розіб'ють голови» [1, с. 90–91].

Після того як 11 червня 1914 р. суфражетки здійснили спробу підірвати Трон для коронації, що знаходився у церкві Едварда Сповідника (Вестмінстерське Абатство)³, лейборист Філіп Сноуден виступив із різкою критикою мілітанток. Дослідник С. Вебб наводить таку цитату з виступу Сноудена, виголошеного ним невдовзі після подій в Абатстві: «Я не вірю в існування мети, задля досягнення якої можна вдаватися до засобів, що йдуть у розріз із нормами моралі. Всі ви знаєте моє ставлення до жіночого питання. Я категорично не згоден із твердженням, що мілітанство сприяло прогресові у цій справі. Рік чи два тому була ймовірність позитивного голосування у Палаті Громад, але зараз я заявляю, що в результаті дій певного характеру суфражистська

проблема мертва («is as dead as Queen Anne»). Зараз немає жодного парламентаря, який би наважився підняти це питання» [19, с. 153].

Водночас існують і менш скептичні оцінки діяльності радикального крила суфражизму. Респонденти опитування, проведеного газетою «The New Age» (лютий 1911 р.), вказували на труднощі під час спроби дати оцінку ефективності діяльності мілітанток, але значна кількість опитаних, незалежно від особистої позиції, визнала, що суфражеткам вдалося зробити за декілька років те, чого не змогли зробити конституційні суфражистки упродовж десятиліть – вони привернули увагу преси і суспільства, змогли перенести суфражистську проблему, яка до цього ігнорувалася, у сферу практичної політики [4, с. 1, 3, 4, 6, 10, 12, 15]. Подібна позиція була висловлена і у замітці на шпальтах газети «The New York Times» (червень 1911 р.), присвяченій виходу у світ книги С. Панкхерст [15]. Попри критику методів діяльності суфражеток автор замітки дійшов висновку, що їм вдалося поставити проблему надання виборчих прав жінкам «на найбільш вагоме місце у британській свідомості порівняно з їхніми попередниками» [16].

Серед тих, хто позитивно оцінював дії мілітанток, були новеліст, видавець і критик Форд Медокс Хеффер, доктор Йосія Олдфілд, Ізраел Зангвілл, місіс Френсіс Суїні [4, с. 6, 8, 14, 15].

Натомість професор богослов'я в Оксфордському університеті Генрі Скотт Холланд, гуманіст і письменник Ф.Дж. Гулд, англійський філософ, журналіст і соціаліст Ернест Белфорт Бакс, англійський письменник, теолог, поет і драматург Гілберт Честертон, Едвін Пью, Річард Вайтенінг вважали, що дії мілітанток не принесли успіху, а, навпаки, мали негативний вплив [4, с. 1, 2, 4, 5, 9, 15].

Як би то не було, існування мілітантської течії суфражистського руху, а також те здивування і резонанс, які викликали їхні дії у суспільстві, лише підтвердили припущення Дж.С. Мілля про те, що справжня природа жіночої статі досі залишалася невідомою, а поширені у суспільстві уявлення про неї базувалися на штучно створених засадах. Як писав сучасник руху Ф. Делл, «якби войовничість жінок була особистим здобутком місіс Панкхерст, то її по праву можна було б назвати найнеординарнішою людиною століття. Але важко повірити у те, що мілітантство виникло з нічого. Воно було закладено у жіночих серцях і лише чекало того, хто зможе його «розбудити». Е. Панкхерст не створила диво, вона лише відкрила нам правду, яку ми намагалися не помічати. Вона змогла побачити і

³ Як повідомляло видання «The Daily Telegraph», внаслідок вибуху Тронові було завдано відносно легких пошкоджень [6, с. 11].

в інших жінках той бойовий дух, який відкрила у собі. Місіс Панкхерст дала нам змогу побачити справжні їхні якості» [10, с. 37–38].

Таким чином, мілітантське крило суфражизму, яке активно діяло на теренах Великої Британії на початку ХХ ст., мало в своєму арсеналі широкий спектр різноманітних методів діяльності. Для консервативного британського суспільства деякі їхні дії видавалися справжньою дикістю, яка повністю йшла врозріз із постулатами вікторіанської моралі.

З іншого боку, прямий вплив на діяльність мілітанток та вибір методів боротьби мали невдачі, які спіткали численні суфражистські законодавчі ініціативи. Своїми діями суфражетки викликали чималий суспільний резонанс і привернули увагу ЗМІ.

На нашу думку, діяльність радикального крила мала важливе значення для суфражистського руху, оскільки не давала суфражистській проблемі зникнути з суспільного дискурсу, незважаючи на те, що більшість поборників жіночих прав не поділяли радикальних методів.

Список літератури:

1. Вершинина Д.Б. Две волны женского движения в Великобритании: динамика взаимоотношений с властью и обществом : дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.03 / Вершинина Дарья Борисовна. – Пермь, 2007. – 286 с.
2. Новикова Н.В. Суфражистки и суфражетки : идеология и политика британского движения в начале ХХ века / Н.В. Новикова // Женщины в истории : возможность быть увиденными : сб. науч. ст. – Минск : БГПУ, 2001. – С. 154–180.
3. Школьников И.А. Суфражизм и политические партии в Великобритании в середине XIX – начале ХХ вв. : опыт взаимодействия [Электронный ресурс] / И.А. Школьников, О.В. Шнырова // Гендерная реконструкция политических систем. – СПб. : «Алетейя», 2004. – Режим доступа : <http://goo.gl/gzxGHT>. – Название с экрана.
4. A women's suffrage supplement // The New Age. – 1911. – 2 February. – Vol. VIII., №. 14. – P. 1–15.
5. Bartley P. Suffragettes, Class and Pit-Brow Women / P. Bartley // History Today. – Mode of access : <http://goo.gl/D7jtMz>. – Title from the screen.
6. Bomb explosion in Westminster Abbey. Coronation chair damaged. Suffragettes outrage // The Daily Telegraph. – 1914. – 12 June. – P. 11.
7. Bush J. Women Against the Vote. Female Anti-Suffragism in Britain / J. Bush. – New York : Oxford University Press, 2007. – 340 p.
8. Conor L. The Spectacular Modern Woman : Feminine Visibility in the 1920s / L. Conor. – Indiana : Indiana University Press, 2004. – 334 p.
9. Crawford E. The Women's Suffrage Movement: A Reference Guide 1866–1928 / E. Crawford. – London and New York : Routledge, 2003. – 800 p.
10. Dell F. Women as World Builders : Studies in Modern Feminism. / F. Dell. – Chicago : Forbes and Company, 1913. – 104 p.
11. Fawcett M. G. What I Remember / M. G. Fawcett. – New York : G. P. Putnam's sons, 1925. – 271 p.
12. Fawcett M. G. Women's Suffrage : A Short History of a Great Movement (1912) / M. G. Fawcett. – New York : Source Book Press, 1970. – 94 p.
13. Pankhurst E. Freedom or death (Hartford, Connecticut on November 13 1913) [Electronic resource] / E. Pankhurst // The Guardian. Great speeches of the 20th century. – Mode of access : <http://goo.gl/2mRy08>. – Title from the screen.
14. Pankhurst E. My Own Story (1914) / E. Pankhurst. – New York : Source Book Press, 1970. – 364 p.
15. Pankhurst S. The suffragette. The history of the Women's militant suffrage movement 1905–1910 / S. Pankhurst. – New York : Sturgis&Walton Company, 1911. – 614 p.
16. The derring-do of suffragettes // The New York Times. – 1911. – 25 June.
17. The National Women's Social and Political Union. «The Tactics of the Suffragettes» (1907–1910) (leaflet) [Electronic resource] / Museum of London. – Mode of access: <http://goo.gl/q3KEsM>. – Title from the screen.
18. Warner M. The Agitator : Emmeline Pankhurst [Electronic resource] / M. Warner // Time Magazine. – 1999. – 14 June. – Mode of access : <http://goo.gl/rDnMxn>. – Title from the screen.
19. Webb S. The Suffragette Bombers : Britain's Forgotten Terrorists / S. Webb. – Barnsley : Pen and Sword, 2014. – 188 p.

СОЗДАНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЖЕНСКОГО СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЮЗА В ВЕЛИКОБРИТАНИИ В НАЧАЛЕ XX В.

В статье на основе имеющейся источниковой базы и историографических наработок исследованы особенности создания и основные методы деятельности Женского социально-политического союза (ЖСПС) в Великобритании. Освещены причины перехода активистов ЖСПС к радикальным действиям. Акцентируется внимание на системе аргументации участников милитантского крыла относительно выбора методов деятельности и на оценке деятельности ЖСПС со стороны общества. Автор делает вывод о том, что деятельность радикального крыла имела большое значение для суфражистского движения, поскольку не давала суфражистской проблеме исчезнуть из общественного дискурса, несмотря на то, что большинство поборников женских прав не разделяли радикальных методов милитанток.

Ключевые слова: *суфражизм, Великобритания, милитантки, Женский социально-политический союз, право голоса.*

THE CREATION AND ACTIVITIES OF A WOMEN'S SOCIO-POLITICAL ALLIANCE IN BRITAIN IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY

In the article, on the basis of the available sources and historiography, the features of foundation and the basic methods of activity of the Women's Social and Political Union (WSPU) in the UK are studied. The reasons of WSPU activists' transition to radical actions are highlighted. The attention is focused on the argumentation system of the militant wing activists on their methods of activities; and on evaluation of WSPU activities by the society. The author concludes that the activity of the radical wing was of great impact for the suffrage movement, because it hadn't left for the suffragists issue the opportunity to disappear from the public discourse, despite the fact that the most of advocates of women's voting rights did not share the militant methods.

Key words: *suffragism, UK, militants, Women's social and political movement, suffrage.*